

SERİ FİİL YAPILARI VE TÜRKÇE

Erkan HİRİK*

ÖZET

Diller kendisini oluşturan iç unsurlarının birbirleriyle olan ilişkilerini bir mekanizma gibi çalıştırarak varlıkları, kavramları ya da bu varlıkların hareketlerini ifade ederler. Bir başka deyişle ses, biçim, kelime ya da söz dizimi çeşitli birtakımlarla eşgüdümlü biçimde hareket ederek anlamın ortaya çıkmasını sağlarlar. Dilbilgisi dallarının birlikte işlev görmesiyle ortaya çıkmış yapılardan biri de seri fiil yapılarıdır. Seri fiil yapıları, birden fazla fiilin yan yana gelerek ya da tek bir fiilin birden fazla hareketi içererek bütüncül bir bakışla "tek bir olayı" işaretlediği fiilli yapıları ifade etmektedir. Seri fiil yapılarında tek bir fiil içerisinde iki ayrı fiille ifade edilebilen ve doğal olarak gerçekleşen ancak "tek olayı" işaretleyen yapıların yanı sıra en az iki fiilin söz dizimsel olarak bir araya gelmesiyle "tek bir olayı" işaretlemesi önem taşımaktadır. XIX. yüzyılda yapılan ilk çalışmalarda yalnızca Afrika dillerinde bulunduğu düşünülen seri fiil yapılarının zamanla diğer bilimsel çalışmalarda dünyadaki birçok dilde de yer aldığı görüşü hâkim olmuştur. Türkçede seri fiil yapılarıyla ilgili birtakım çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmada seri fiil yapılarıyla ilgili yapılmış çalışmalarda ortaya koyulan görüşlerden hareketle Türkçede bu yapıların görünümü artzamanlı ve eşzamanlı olarak incelenmiştir. Bununla birlikte Türkçe seri fiil yapılarının özelliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Fiil Serileşmesi, Seri Fiil Yapıları, Söz Dizimi.

SERIAL VERB CONSTRUCTIONS AND TURKISH

ABSTRACT

Languages act as a mechanism of the relations of the internal elements that build them up, and express their existence, concepts, or movements. In other words, phonetics, morphology, lexicology, and syntax move in a coordinated manner with the various associations in order to provide meaning. One of the structures that emerged as a result of the collaboration of grammatical categories is the serial verb structure (SVC). Serial verb structures refer to actual structures in which more than one verb come together or a single verb, thus implying a single event with a single view, including multiple movements marking a single event with a holistic look. Moreover, it is important to mark a single event with a syntactic combination of at least two verbs. Studies made in the 19th century frequently claimed the serial verb structures existed in specific African languages, however studies on many other languages/language families were done as well. With this in mind, a number of studies in Turkish about serial verb structures have been put forth. This study both synchronically and diachronically examines the structure of SVCs in Turkish based the opinions from aforementioned studies, as well as aims to determine their characteristics.

Keywords: Turkish, Verb Serialization, Serial Verb Structures, Syntax.

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 01.03.2019; Yayına Kabul Tarihi: 15.03.2019

* Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, NEVŞEHİR, ORCID: 0000-0001-6978-8981, E-posta: erkanhirik@gmail.com

Giriş

Dil, evrende yer alan her türlü somut ve soyut nesnelerin görülebilen ya da görülemeyen hareketini ifade etmekle yükümlüdür. Bu nedenle her dil kendi iç mekanizması doğrultusunda çeşitli yollar geliştirerek bu hareketleri ifade ederler. Dilde bu gözlemlenebilen ya da gözlemlenemeyen hareketleri anlatan tek öge fiillerdir. Fiiller, dilde isimler ve edatlar ile birlikte en temel kelime türleri içerisinde yer almaktadır. Bu nedenle evrende yer alan her türlü somut ve soyut nesnenin tüm hareketlerini, oluşlarını, bulunuşlarını ifade etmek zorunda kalması fiillerin üzerine büyük bir yük bindirmiş, bu da çeşitli fiil türlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bir diğer deyişle fiillerin görev alanlarının çok geniş olması fiillerin farklı şekillerde sınıflandırılmasını ve fiillerin dil içi yapıda çeşitli birleşimlerde bulunmasını sağlamıştır.

Fiil kategorisinin çok geniş bir anlam alanını kapsamaması, onun diğer dil kategorileri ile sıkı ilişkiler içerisinde olmasına neden olmuştur. Bu nedenle fiiller ses, biçim, söz dizimi, anlam gibi alanlarla doğrudan ilgiye sahip olduğu gibi bu alanların birbirleriyle kesiştiği noktalarda da birtakım kullanım örnekleri sunmaktadır.

Her dilde olduğu gibi Türkçede de fiiller farklı biçimlerde kullanım sahasına çıkmaktadır. Bu nedenle Türkçedeki fiilleri de farklı şekillerde sınıflandırmaya tabi tutmak mümkündür. Keza yapılan araştırmalarda da fiiller ve özel olarak Türkçede fiiller, alınan ölçüte göre çeşitli şekillerde sınıflandırılmışlardır. Araştırmacıların bir bölümü fiilleri yapısal olarak (Dizdaroğlu 1963; Hacıeminoğlu 1992), bir bölümü yapı, konu, durum, özne-nesne ilişkisi ve mahiyet bakımından (Korkmaz 2007), bir bölümü fiildeki hareketin gerçekleşme tarzına göre (Johanson 1971; Uğurlu 2003; Karadoğan 2009), bir bölümü ise anlamına göre (Levin 1993; Şirin-User 2009) sınıflandırmaya tabi tutmuştur. Yine son dönemlerde anlam ve konunun ölçüt olarak alınıp sınıflandırmaların yapıldığı görülmektedir. Yıldız (2017: 360) çalışmasında bu ölçüte göre bir sınıflandırma önerisinde bulunmuştur. Bahsedilen bu çalışmalardan başka birçok fiil sınıflandırmasının ve sınıflandırma ölçütlerinin varlığından bahsetmek de mümkündür.

Fiil kategorisinin ilgili olduğu dilbilgisi alanlarının birbiriyle kesişim noktası da bir ölçüt olarak ele alınabilmektedir. Başka bir ifadeyle biçimbilgisi, söz dizimi ve anlam, fiillerin sınıflandırılmasında kullanılabilir. Biçimbilgisi, söz dizimi ve anlamın ölçüt alınarak fiillerin değerlendirildiği sınıflardan biri de *seri fiil yapılarıdır*. Seri fiil yapıları (SFY) birçok dilde yer alan ve tek yargı bildirmek üzere bir araya gelen birden fazla fiillerle (al gel, yat uyu, bas git vb.) birden fazla hareket içermesine rağmen yine tek yargı bildiren tekli fiilleri (getir-, sızlan-, zırla- vb.) içeren fiil ve fiil kullanım türünü ifade etmektedir.

Türkçede SFY'nin en eski dönemlerden itibaren var olduğu görülmektedir. Özellikle konuşma dilinde ortaya çıkan bu yapılarla ilgili çalışmalar, bu yapıların özellikleri ve bu özelliklerin Türkçedeki karşılıkları aşağıda gösterilmiştir.

1. Seri Fiil Yapılarıyla İlgili İlk Çalışmalar ve Tartışmalar

Seri fiil yapılarından ilk olarak bahseden Akan (Niger-Kongo) gramerini yazan Christaller'dır. Christaller (1875), Nijer-Kongo dillerinden bahsettiği çalışmasında bu dillerdeki seri fiil yapılarını fark etmiş ve konuya değinmiştir. Benzer veriler Riis (1853) tarafından Akan dilinde, Zimmermann (1858) tarafından ise Ga (Nijer-Kongo) dilinde, Westermann (1907) tarafından Ewe (Nijer-Kongo) dilinde tespit edilmiştir. Bu araştırmacılar, seri fiil yapıları adıyla literatürde kabul edilen kullanımları *kombinasyonlar* (combinations), *bileşikler* (compounds) ve *bağlantılar* (connections) gibi terimlerle ifade etmişlerdir (Lovestrand 2018: 7). Seri fiil yapılarının ilk tespitinin Afrika dilleri üzerinde

olması bu yapıların önceleri yalnızca bu dillerde var olduğu düşüncesini uyandırır da zamanla yapılan diğer çalışmalarda dünyada yer alan birçok dilde farklı formlarla da olsa bu yapıların varlığı tespit edilmiştir. Avustralya dillerinde Dempwolf (1939), Surinam dillerinde ise Schuchardt (1914) yine bu yapıları tespit eden araştırmacılarıdır. “Birleşik ya da seri fiiller” (compound or serial verbs) terimi ise ilk olarak Balmer ve Grant (1929) tarafından yapılan çalışmada kullanılmıştır. 1960’ların sonundan itibaren ise *serileştirme* (serialization) terimi yavaş yavaş yerini “Seri Fiil Yapıları” (Serial Verb Construction - SVC) terimine bırakmıştır. Seri fiil yapıları terimi ilk olarak Stewart (1963) tarafından bugünkü şekliyle kullanılmıştır. 1970 yılından itibaren de bu terimin yaygınlaştığı görülmektedir (Lovestrands 2017: 5 ve Lovestrands 2018: 7).

Yapılan ilk çalışmaların etkisiyle Afrika dilleri üzerine yoğunlaşan SFY ile ilgili çalışmalar 1970’li yıllardan sonra giderek daha fazla dilde tanınmaya başlamıştır. Sebba (1987: 141) *serileştirme* özelliği olan yirmi iki dil daha tespit etmiştir. Dixon ise seri fiil yapılarının dünyadaki dillerin üçte birinde var olduğunu ifade etmektedir (2006: 338). Bununla birlikte bazı araştırmacılar ise SFY’nin sınırlarının tam olarak çizilmemiş olmasından dolayı böyle bir durumun da ortaya çıkmış olabileceğini düşünmektedir (Bendix 1972: 3). Bradshaw (1993: 158) ise daha fazla dil incelendiğinde SFY’nin daha farklı çeşitlerinin ortaya çıkacağını belirtmektedir. Bu hususta Sebba, tüm araştırmacıların seri fiiller söz konusu olduğunda aynı şeye atıfta bulunduğunun açık olmadığını belirtmektedir (1987: 1). Keza bu konuda Sebba, SFY’yi her dilde tek düze bir çözüm ile sunmanın mümkün olmadığını da dile getirmektedir (1987: 7-35). Haspelmath’a göre SFY’nin tanımlanmasındaki anlaşmazlık oldukça normaldir. Araştırmacı, eğer SFY herhangi bir dilde kendisini gösterebilecek ya da her dilde az-çok benzer yapıda olan evrensel bir dilbilgisi kategorisi olsaydı bu anlaşmazlığın şaşırtıcı olabileceğini söylemektedir (2016: 293).

Araştırmacıların görüşleri genel olarak incelendiğinde SFY’nin ne(ler) olduğu ve özelliklerinin ne(ler) olabileceği konusunun belirgin hâle getirilmesi gerektiği ortadadır. SFY’nin ve özelliklerinin her dile has özellikler göstereceği söylenebilir. Çünkü evrensel dilbilim çalışmaları neticesinde araştırmacılar arasında oluşmayan fikir birliği, bu durumu işaret etmektedir.

2. Seri Fiil Yapıları Nedir?

Anlam ve gerçekleşme tarzının ölçüt olarak alındığı, aynı zamanda biçimi de ilgilendiren fiil sınıflandırmaları neticesinde ortaya koyulmuş fiil kullanım şekillerinden biri de “seri fiil yapıları”dır. Seri fiil yapıları (serial verb constructions) ile ilgili araştırmacıların çeşitli tanımları, bulunmaktadır. Aikhenvald, seri fiil yapılarını “açık bir sıralama, altsıralama işaretleyicisi veya söz dizimsel bağımlılık belirteci olmadan tek bir yüklem/fiil olarak hareket eden fiil dizisi” olarak tanımlamakta ve seri fiil yapılarının kavramsallaştırılan bir şeyin *tek bir olay* olarak tanımlandığını belirtmektedir (2006: 1). Aikhenvald, diğer çalışmasında dünya dillerinin birçoğunda fiil dizilerinin *tek bir birim* gibi davrandığını belirterek bunların yüklemi hiçbir açık sıralama ya da altsıralama işaretleyicisi olmadan, söz dizimsel bağımlılık içermeden şekillendiğini bunların da seri fiil yapıları ya da seri fiiller (serial verbs) olarak adlandırıldığını söylemektedir (2018: 1).

Tuda	bola	mai (Tetun Dili ¹)
Throw	ball	come

¹ Avustralya dillerinden biri.

“Throw the ball over here” (lit. throw come) (Topu buraya at./lit. Topu buraya atıp gel) (Aikhenvald 2018: 2)

cuá	ći	áko	'dĩ. (Nijer-Kongo)
Dog	catch	chicken	eat

The dog eats (lit. catch-eat) a chicken' (Köpek tavuğu yer./lit. Köpek tavuğu tutup yer) (Progovac 2015: 76).

Yukarıdaki ilk örnekte koyu olarak gösterilen *tuda* ve *mai* ilgili dilde iki ayrı fiil (at-ve gel-) olmasına karşın temelde bütüncül bakışla tek bir hareketi ifade ettiği için *seri fiil yapıları* içerisinde değerlendirilmektedir. Aynı şekilde ikinci örnekte de koyu renkli ifadeler tek bir olayı işaretleyen iki ayrı fiili göstermektedir. Bu da seri fiil yapılarına örnek teşkil etmektedir.

Riis, seri fiil yapılarını *cümleleri herhangi bir bağlantı aracı kullanmadan bağlamayı da içeren bir sıralama türü* olarak tanımlamaktadır (1853). Westermann, temel özelliği yan yana gelerek bağlantı aracı olmadan aynı zaman ve kipliği içeren ve aynı özne, nesne ilk fiile bağlı olduğu yapıları seri fiil olarak değerlendirmektedir (1930: 126). Balmer ve Grant, seri fiil yapılarının yalnızca gerçekten bir hareketin ne olduğunu ifade eden iki fiil için değil, aynı zamanda birbirini takip eden fiillerin/hareketlerin ayrılması için de geçerli bir terim olduğunu ifade etmektedir (1929: 117). Ward, ise sıralı hareketleri ifade eden fiil yapıları olarak tanımlamış ve İngilizce *bring* (getir-) fiilinin *taking* (almak) ve *coming* (gelmek) hareketlerini; *fetch* (gidip getir-) fiilinin ise *going* (gitmek), *taking* (almak) ve *coming* (gelmek) fiillerini içerdiğini ancak bazı dillerde bu tür yapıların ayrı fiillerle ifade edilmesi gerektiğini belirtmiştir (1952: 106-116). Araştırmacılar tarafından seri fiil yapıları ile ilgili olarak ortak görüş “İçinde birden fazla hareket barındıran tek bir fiilden oluşabileceği gibi birden fazla fiilin birleşerek tek bir hareket bildirmesi şeklinde oluşabilir.” şeklinde özetlenebilir (Aikhenvald 2006, Dixon 2006, Foley ve Olson 1985, Givón 1991a; 1991b ve Durie 1997). Bunlara ilaveten seri fiil yapılarını oluşturan öğelerin aynı zaman (tense), görünüş (aspect) ve kiplik (mood) değerini paylaştığı araştırmacılar arasındaki ortak görüşlerden biridir (Lovestrand 2018: 20). Bu tanımlarla birlikte literatürde SFY'nin bazı araştırmacılar tarafından farklı görüşle ele alındığı da görülmektedir. Baker ve Harvey, Aikhenvald tarafından belirlenen seri fiil sınırına itiraz etmektedir. Baker ve Harvey, çalışmalarında seri fiil yapıları ile “karmaşık yüklem yapıları” (complex predicate constructions) arasında temel bir ayırım olduğunu belirtmektedir. Araştırmacılar karmaşık fiil yapıları (coverb constructions) ve seri fiil yapılarının tek cümlecik (monoclausal) hâlinde olsalar da yapısal olarak farklılaştığını belirtmektedirler. Karmaşık fiil yapıları tek bir olayı açıklarlar ve anlamsal olarak karmaşıklardır, seri fiil yapıları ise çoklu olayı anlatırlar (2010: 13-47). Foley de çalışmasında Baker ve Harvey'in düşüncesine katıldığını belirtmektedir (2010: 79). Tipolojik çalışmalara bakılıp bir dilde SFY olarak tanımlanan yapı değerlendirildiğinde bu yapının başka bir dilde aynı bağlamda/özelliğe ele alınamaması, bu çalışmaların temel sorunu olarak görülmektedir. Bu bakımdan SFY tanımlarının genelde birbirlerinden değişik şekilde değerlendirildiği görülmektedir (Bisang 2009: 811-812).

Tüm bunlardan hareketle SFY'nin tek bir yargı/hareket bildirmek üzere bir araya gelen ve bir arada hareket eden bir fiil dizisi olduğunu belirtmek mümkündür. Bununla birlikte kimi tek fiilli yapıların da (one word constructions) temelde art arda gelen hareketleri anlattığından SFY içerisinde ele alınması mümkündür. Bir diğer deyişle ya en az iki fiil tek bir hareketi göstermekte ya da bir fiil en az iki hareketi ifade etmektedir. Ancak her iki durumda da tek olay vurgulanmaktadır.

Türkçede seri fiil yapılarıyla ilgili olarak Csató (2001), Grashchenkov ve Markman (2011), Y. Aksan ve M. Aksan (2005) tarafından yapılan çalışmalar ilkler arasında yer almaktadır.

Csató (2001) “çift fiiller” (double verbs) terimini kullanarak ortaya çıkan yapıların söz dizimsel ve anlamsal özelliklerini ele almaktadır. Son fiilli yapılarda (tasvir fiilleri) dizinin değişmez bir yapıya büründüğünü ve dilbilgiselleşme süreciyle sondaki fiilin saydamlığını kaybettiğini ve bitişikliğin zorunlu hâle geldiğini belirten Csato, ön fiilin baskın olduğu yapılarda ise dizinin yine değişmez olduğunu, ancak dilbilgiselleşse dahi fiilin anlamını koruyarak saydam olduğunu ve bu iki fiilin bitişik olmalarının şart olmadığını söylemektedir. Grashchenkov ve Markman (2011) ise seri fiil yapılarını Kırgız Türkçesinden örnekler vererek *çift geçişlilik* bakımından değerlendirmiştir.

Y. Aksan ve M. Aksan (2005: 398) dizide birbiri ardına gelen, bir bütün olarak eylem ve eylemsilerin oluşturdukları üç temel yapı ya da bağıntıdan söz edilebileceğini söyleyerek *bileşik eylemler* (compound verbs), *belirteç işlevli eylemsiler* (converbs) ve *sıralı eylem yapısından* (serial verb construction) bahsetmektedir. Çalışmada *sıralı eylem yapısı* ifadesi tercih edilmiş ve bu terim “birden fazla eylemden oluşan, aynı içüveyi, zaman, kılınış ve kutup işlemcisini eylem dizilerinin oluşturduğu yapı” olarak tanımlanmıştır.

Grashchenkov ve Markman ise Kırgız ve Tuba Türkçesinden² hareketle SFY’yi çift geçişlilik bakımından ele almıştır (2011: 82-83).

Wasja	uxta-p	kajla-dy	(Tuba Türkçesi)
Vas’a	sleep	sing	(Vas’a slept and sang)
Vasya	uyumak	(şarkı) söylemek.	(Vasya uykuda şarkı söyledi.)
caška	tülü-p	kör-di	(Tuba Türkçesi)
cup	fall	see	(The cup could fall)
Bardak	düşmek	görmek	(Bardak düşebilir)
Kurmanbek	alyska süzüp	žat-at	(Kırgız Türkçesi)
Kurmanbek	far	swim lie-Prs	(Kurmanbek is swimming far away)
Kurmanbek	uzakta	yüzmek	yatmak (Kurmanbey uzakta yüzüyor)

Grashchenkov ve Markman tarafından yukarıda verilen örneklerde birden fazla fiilin temelde bir hareketi işaretlediği görülmektedir.

Tüm bu tanımlayıcı bilgilerden sonra seri fiil yapıların yapılan çalışmalarda genel olarak verilen özelliklerine bakmak yerinde olacaktır. Bununla birlikte bu türden fiillerin hangi özelliklerinin Türkçede yer aldığı da önemli bir diğer husustur.

3. Seri Fiil Yapılarının Özellikleri

Araştırmacılar SFY’nin birtakım özelliklere sahip olduğunu belirtmektedir. SFY’nin oluşumları dillerde farklılık gösterse de bu yapıların anlamsal ve işlevsel pek çok ortak özellik içerdiği görülmektedir. Haspelmath (2016) SFY’nin özellikleriyle ilgili eleştirel bir tutum takınmış olsa da bu konuda çalışma yapan araştırmacıların çoğu (Aikhenvald 2006, Dixon 2006, Foley ve Olson 1985, Givon 1991a; 1991b, Durie 1997) bu özellikleri kabul etmişlerdir.

² Altay Cumhuriyeti’nde ve Dağlık Altay’da konuşulan Türkçe.
124

Comrie (1995) çalışmasında seri fiillerin özelliklerini şu maddelerle göstermektedir:

1. SFY'nin sıralanışı tek bir önerme/cümle içerisinde yer alır.

2. Ana fiil hariç çoğu fiil kategorisinde (kişi, sayı, zaman, görünüş, kiplik, zıtlık vd.) bir işaretleyici yoktur veya seri fiil yapısındaki fiillerin aynı kategorilere sahip olması/olabilmesi gerekir.

3. SFY, tek bir olayı ifade ediyor olarak yorumlanır. Bununla birlikte SFY'nin iki ana işlevi vardır. Bunlar "yüklemin daha fazla bilgi ifadesine izin vermek" ve "yeni sözcüksel öğelerin oluşturulmasına izin vermek" şeklindedir.

Aşağıda literatür taraması neticesinde araştırmacılar tarafından kabul edilen seri fiil yapılarının özellikleri ve bunların Türkçedeki yansımaları gösterilmeye çalışılmıştır.

3.1. "Bir Seri Fiil Yapısı Tek Bir Olayı Açıklayan Birden Fazla Fiilden Oluşur. (One Event)"

SFY, tek bir birim gibi görev yapan birkaç fiilin sıralanmasıyla oluşabilir. Bunlar genelde bir yüklem oluşturur ve sıralama/altsıralama (coordination/subordination) ile ilgili açık bir işaretleyici içermezler. Seri fiiller, bir şeyin *tek bir olay* olarak kavramsallaştırılmasına imkân tanır (Aikhenvald 2018: 1).

Yapıda yer alan ikinci fiil ifadesiyle gösterilen hareket veya durum, gerçek dünyanın şartları, hareketin boyutlarını ifadenin daha da geliştirilmesini, hareketin sonucunu, hedefini veya doruk noktasını gösterebilir (Noonan 1985: 77; 1992: 211).

Seri fiil yapıları ile ilgili yapılan çalışmalarda bu türden çokça örnek görmek mümkündür. Bu örneklerden bir kısmı aşağıdaki gibidir:

Mi **teki** a nefi **koti** a brede. (Surinam Dili: Sebba 1987)

I **take** the knife **cut** the bread (Bıçağı alıp ekmeği kestim.)

'I **cut** the bread with a knife.' (Ekmeği bıçakla kestim.)

Zhang-san shàng-loú shuì-jiào. (Mandarin Çincesi: Li ve Thompson 1973)

Zhang-san **go** upstairs **sleep** (Zhang-san yukarı uyumaya gider.)

'Zhang-san **goes** upstairs and **sleeps**. (Zhang-san yukarı çıkıp uyur./çıkıp uyur.)

Türkçede ise bir olay anlatan çoklu fiilden oluşan seri fiil yapıları genelde sözlükselleşme eğilimindedir. Bunların bir kısmının deyimleşmiş olduğu görülmektedir. Sözlükselleşme sürecini tamamlamamış ya da deyimleşmemiş seri fiil örnekleri de bulunmaktadır. Özellikle konuşma dilinde bu örnekler görülür.

1a. Bana marketten ekmek **al gel**. / 1b. Gelirken ekmek **al gel**.

2a. Bana marketten ekmek **alıp gel**. / 2b. Gelirken ekmek **alıp gel**.

Yukarıdaki örneklerden 1a'da yer alan ifadede "al gel" fiilini gerçekleştirecek olan kişi, temelde iki hareketin ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Bunlardan birincisi *al-* ikincisi ise *gel-* fiiliyle işaretlenmektedir. Ancak cümleye bütüncül ve işlevsel bir gözle bakıldığında *al gel* ifadesini söyleyen kişi, aslında Türkçede *getir-* fiilinin anlam alanını işaretlemekte ve temelde tek bir olaya vurgu yapmaktadır. Bir diğer deyişle konuşur, *al ve gel* fiillerinde belirtilen hareketleri ayrı ayrı değil, "tek bir olay" olarak düşünmektedir. Ek olarak cümledeki yargıyı gerçekleştirecek olan kişi de bunu tek bir olay olarak algılamakta ve o şekilde gerçekleştirmektedir. Bununla birlikte "al gel" ifadesinde yer alan *al-* ve *gel-* fiilleri baskınlık bakımından birbirinden çok ayrılmamaktadır. Bu da seri fiil yapılarının

özelliklerinden birini temsil etmektedir. *Simetrik seri fiiller* ve *asimetrik seri fiiller*, konunun bu boyutuyla ilgilidir. Simetrik seri fiiller (symmetrical serial verbs) aynı derecede en az iki fiilden, asimetrik seri fiiller (asymmetrical verbs) ise farklı derecede en az iki fiilden (majör ve minör) oluşmaktadır. Simetrik ya da asimetrik fiiller kimi durumlarda tek fiilli yapıların içerisindeki birden fazla hareketin baskınlık durumuyla da ilgilidir. Aikhenvald (2016: 21) simetrik ve asimetrik seri fiil yapılarını anlam bakımından değerlendirmektedir. Aikhenvald *1a*'da bulunan örnekte cümledeki yargıyı gerçekleştirecek olan kişinin konuşurla aynı mekânda olma olasılığı vardır ve dolayısıyla *al-* eylemi için *git-* eylemini gerçekleştirmesi ve peşinden *gel-* eylemini gerçekleştirmesi gerekir. Bu bakımdan buradaki fiil serileşmesi şu şekilde gösterilebilir:

[git- + al- + gel- = "al gel" ≡ getir-]

Bu bakımdan cümledeki "al gel" ifadesinin bütüncül bir söylem olduğu ve aslında tek bir "olayı" işaretlediği görülebilir.

Geleneksel dilbilgisi çalışmalarında *1a*'da gösterilen "al gel" ifadesi iki ayrı yüklem olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu örnek geleneksel çalışmalarda iki ayrı cümle olarak ele alınmaktadır. Ancak işlevsel olarak bakıldığında *2a*'daki kullanımdan bu kullanımın bir farkının olmadığı görülmektedir. *2a*'da yer alan cümledeki yargı, konuşur ve dinleyen tarafından *1a*'da olandan farksız bir şekilde algılanıp uygulanmaktadır.

1b'de yer alan cümlede bağlama göre değişebilir olsa da konuşurun ve dinleyenin farklı mekânlarda olma olasılığı daha yüksektir. Bu cümledeki yargıyı gerçekleştirecek olan kişinin (dinleyen) önce *gel-* hareketini gerçekleştirmeye başlaması sonra *al-* hareketini gerçekleştirmesi ve *gel-* hareketini tamamlaması gerekir. Buradaki fiil serileşmesi ise şu şekilde gösterilebilir:

[gel-(meye başla-) + al- + gel-(meyi bitir-) = "al gel" ≡ getir-]

Fiillerin seri yapı oluşturması bakımından *1a* ve *1b*'nin temel yapısının bağlama göre oluşabilecek değişiklikler haricinde genelde aynı olduğu ve tek olayı işaretlediği görülmektedir. *2b*'de yer alan cümlelerin de *1b*'de yer alan cümleyle işlevsel olarak aynı olduğu görülmektedir.

- Ankara'nın adı çıkmış, sen ayazı Nevşehir'de **gel gör**. (tecrübe et-/ şahit ol-)
- Baktın seninle alay ediyorlar, beklemeden **çık git**. (ayrıl-)
- Fotoğrafları kimse görmesin diye **yırtıp attım**. (yok et-)
- Biz oraya gidince **bak gör** neler olacak! (tecrübe et-)
- Babası kızınca çocuğa "**yatıp zıbar!**"³ diye bağırdı. (uyu-)
- Çocuklar, masadakileri **kırıp döktüler**. (parçala-)

Bununla birlikte biçimce bazı SFY'nin anlam bakımından bu kategoride yer almadığı düşünülse de sesletimin etkisiyle SFY gibi davrandığı görülmektedir. Bu da parçalarüstü ses birimlerin (vurgu, tonlama, ezgi, hız vb.) anlam bakımından SFY'ye etki ettiğini göstermektedir.

- "Oğlum **bak git!**"

³ *zıbar-* gibi fiiller günlük konuşma dilinde kullanılır hâlde olsa da bu türden unsurları arkaik olarak değerlendirmek mümkündür. Bu da SFY'nin arkaik unsurları da bünyesine alabildiğini göstermektedir.

Yukarıdaki ifadede *bak-* yalnızca dikkat çekme işlevini yerine getirmektedir. Kendi iç anlamını taşımamaktadır. Ancak cümlenin sesletim biçimi “bak git” ifadesinin SFY gibi davranmasına neden olmaktadır.

3.2. “Seri Fiil Yapısı İçerisinde Herhangi Bir Bağlaç ve Bağlantı Unsuru Bulunmaz.”*

SFY'nin özelliklerinden biri de bağlantı unsuru bulundurmamasıdır. Keza seri fiil yapılarının genel tanımlarında bu özellikten bahsedilmektedir. Örneğin, Westermann, çalışmasında SFY'nin bir bağlantı unsuru ya da açık bir işaretleyicisinin olmadığını, aynı zaman, görünüş ve kipliğe sahip olduklarını ancak tek bir olayı işaretlediklerini belirtmektedir (1930: 129-130). Ancak kimi çalışmalarda ise SFY'nin birtakım işaretleyici alabildikleri de belirtilmektedir. Hyman (1971), bağlayıcı unsur bulunup bulunmamasının seri fiil yapıları için bir ölçüt olamayacağını belirtmektedir. Benzer şekilde Carlson da (1994: 283-289) çalışmasında Supyire dilinde serileştirme için *à* işaretleyicisinin seri bağlayıcı (serial connective) olarak görev yaptığını belirtmektedir.

Türkçede yer alan SFY'nin hem işaretleyicili hem de işaretleyicisiz biçimde kurulabildiği görülmektedir. Özellikle Türkçenin tarihi metinleri göz önüne alındığında -*(X)p* zarf-fiil ekinin *periyodik zincirleme cümleler* (Aydemir 2010: 64; Hirik 2019: 898) ile çok uzun ifadeleri birbirine bağlayarak bir metin oluşturulduğu görülmektedir. Gökçe, “Güneş batıp akşam oldu” gibi bir örnekten hareketle zarf-fiil yapılarında çeşitli seviyeler olduğunu ve bu seviyelerden yalnızca birini örnekleyen bu cümlede zarf-fiil parçasının temel parça tarafından ifade edilen birincil yüklem dâhil olmadığını, aksine alt sıralı ikincil bir yüklemleme oluşturduğunu söylemektedir (2007: 63). Doğal olarak zarf-fiil ekli yapılar, her ne kadar kendisinden sonra gelen fiilleri niteleme görevini isimleşerek sağlasalar da Gökçe'nin de belirttiği gibi bu ifadelerin bir *yüklemleme* görevi bulunmakta ve içlerindeki hareket anlamını kaybetmemektedir. Bununla birlikte diğer -*(X)p* dışındaki zarf-fiil ekleri de (-ArAk, -ken, -XncA vd.) eklendiği fiillerin belirli bir sıralamaya girmesini sağlamaktadır. Bu sıralama kimi zaman yüklem ile kimi SFY'yi oluşturan unsurlarla olabilmektedir. Ancak burada her zarf-fiil eki alarak yan yana gelen iki fiilin SFY oluşturmayacağını da belirtmek gerekir. Bir yapının zarf-fiil eklerini alarak seri fiil yapısı oluşturabilmesi için ifadenin bütüncül tek bir olayı anlatması gerekmektedir.

3a. Adam **basıp gitti**. / 3b. Adam **bastı gitti**⁴

4a. **Basıp git**. / 4b. **Bas git**.

5a. Tüm kitaplığı **aradım taradım**⁵ bulamadım. / 5b. Günlerce **ara tara** notlar yok!

6a. İş teklifini **düşünüp taşındık**⁶, kabul etmedik. / 6b. Söylediklerimi **düşün taşın** cevap ver.

7a. Tüm yemeği **pişirdim düşürdüm**⁷ kimseye yaranamadım. / 7b. **Pişir düşür!** Tüm günüm böyle geçiyor.

Yukarıdaki 3a ve 3b'de yer alan *basıp git-* ve *bastı gitti* ifadeleri işlevsel olarak farklı anlam alanlarında değildir. Çünkü Türkçede -*(X)p* zarf-fiil eki gibi -*dX* bilinen geçmiş zamanın ekinin de tarz ve bağlama işlevi bulunmaktadır. Bu konuda Karahan, “Çeşitli

⁴ Burada “bas git-” ya da “bas+EK git-” gibi yapıların yerine *kalk git-*, *yürü git-*, *çık git-* gibi seri fiil yapılarını da örnek vermek mümkündür.

⁵ “ara tara” tekrarlı bir yapıdır ve gerçek anlamını korumaktadır.

⁶ “düşünüp taşınmak” deyimleşmiş bir yapıdır ve yapıda yer alan her iki fiil de gerçek anlamını korumaktadır.

⁷ “pişir düşür” *yemek hazırlamak* anlamındadır.

devirlere ait metinlerde ve bazı Anadolu Ağzlarında *-dı/-di* eki, bir zarf-fiil eki gibi kullanılmakta; hiçbir şahıs eki almadan, şahıs ve kip ifadesi taşımadan, içinde bulunduğu kelime ve kelime grubunu cümlenin yüklemine bağlamaktadır.” demektedir (1992: 335). Yine Gökdağ (2014: 632) *-mXş* ekinin de benzer durumuna değinerek Eski Türkçeden Halaç Türkçesinde kadar birçok yapıda *-mXş*'ın zarf-fiil görevini bağlama işleviyle yerine getirdiğini belirtmektedir. Benzer şekilde *4a* ve *4b*'de yer alan ifadeler de işlevsel olarak aynıdır. Bağlama işlevi *4a*'da *-(X)p* ile *4b*'de ise *sıfır biçimbirim* $\emptyset$ ile sağlanmıştır. *5a*, *5b* ise *ara tara* şeklinde ikileme (tekrarlı yapı) formundadır. Her iki fiilin de anlam alanı bir araya da gelse “aramak” anlam alanının dışına çıkmaz. *5a* *-dX+şahıs eki* ile *5b* ise *sıfır biçimbirim* ile birbirine bağlı SFY içermektedir. *6a* ve *6b* “çok düşünmek” anlamındadır. *Düşün-* kendi anlamıyla *taşın-* ise yine “hareket et-” şeklinde yine kendi anlamıyla kullanılmış ve bu SFY tek bir olayı (çok düşünmek) işaretlemiştir. Bu iki yapı *6a*'da *-(X)p* ile *6b*'de ise *sıfır biçimbirim* ile bağlanmıştır. *7a*'da *-dX+şahıs eki* ile *7b*'de ise *sıfır biçimbirim* ile birbirine bağlı SFY görülmektedir.

Yukarıda verilen örneklerin tamamı tek bir olayı işaretleyen SFY'dir. Bu bakımdan yukarıdaki örneklerde SFY, *-(X)p*, *-dX*, *-dX+şahıs eki* ve *sıfır biçimbirim* ile sağlanmaktadır. Bununla birlikte tek fiilden oluşan seri fiil yapılarında [apar-, sızlan-, getir-, yakın- (TT); ökir- (ML); sufşa-, soruk- (DLT) vb.] yapısı gereği bağlantı unsurundan bahsetmek mümkün değildir.

Tüm bunlardan hareketle SFY çalışmalarında bahsedildiği üzere Türkçede birden fazla fiil içeren SFY'nin bağlantı işaretleyicili ve işaretleyicisiz olabildiği görülmektedir.

Türkçenin tarihi dönemleriyle birlikte çağdaş lehçelerinde de bu yapıda çokça kullanımı görmek mümkündür.

- KökT. yitürü id-: “kaybetmek” [kaybet- + gönder-]
- EUyT. alkur yok kıl-: “öldürmek, yok etmek” [öldür- + yok et-]
- AzT. baş götürüb git- : “uzaklaşmak” [götür- + git-]
- KırT. çıgıp ket-: “gitmek.” [çık- + git-]
- KırT. ögüp ket-: “(suda) boğulmak” [bat- + öl-]
- KzT. jat uyuqta-: “yatıp uyumak” [yat- + uyu-]
- KzT. yertip apar-: “götürmek” [al- (yedekle-) + götür-]

Yukarıdaki örneklere ek olarak tek bir olayı anlatan zarf-fiil ekli seri fiil yapılarının genelde sözlükselleşme ya da deyimleşme eğiliminde olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu yapıların bir bölümünün ikileme olarak kullanımı da dikkat çekmektedir.

8a. Genç, sinirinden **vurdu kırdı** tutuklandı. → 8b. Çocuklar **vurdu-kırdı** olan filmleri izlememelidir.

9a. Tüm olaylar bir anda **oldu bitti**. → 9b. Bütün işleri **oldu bittiye** getirmek etik değildir.

8a'da verilen örnekte *vurdu kırdı* bir SFY hâlinde tek bir olayı ifade ederken aynı yapının *8b*'de sözlükselleşme sürecini tamamlayarak isimleştiği görülmektedir. Yine benzer şekilde *9a*'da *oldu bitti* SFY iken *9b*'de ise isimleştiği görülmektedir. Bununla birlikte bazı sözlükselleşmiş unsurların SFY olarak kullanılmadığı da görülmektedir. Örneğin “indi-bindi”, “çekyat”, “yapboz”, “gelgit” gibi ifadeler sözlükselleşmiş, ancak SFY olmayan kullanımlardır.

Türkçede bazı SFY örnekleri şu şekilde gösterilebilir:

- Abim yine **kırdı döktü** her şeyi, bağırdı çağırdı ama bu kez aldırmadım. (FŞ)
- Ahmet **döndü dolaştı** eski işine başladı.
- Paraları **aramış taramış** ama bulamamış.
- Ömür boyunca **çalış didin**, ama elde bir şey kalmamış!

Deyimleşmiş örneklerin bir bölümünde metaforik bir anlam alanı olduğu için bu tür fiillerin SFY arasında değerlendirilmesi mümkün değildir. Çünkü SFY, gerçek anlam odaklıdır. Bu bakımdan aşağıda gösterilen biçim olarak SFY olup metaforik bir anlam kazandığı için bu yapıyı terk eden örnekler bulunmaktadır.

SFY	Anlamı	Deyim	Anlamı
sil(ip) süpür-	“evi, ortalığı temizlemek.” <i>Tüm evi silip süpürdüm.</i>	sil(ip) süpür-	“ne var ne yoksa hepsini yemek.” <i>Çocuklar pastayı silip süpürdü.</i>
bit(ip) tüken-	“yok olmak.” <i>Kafedeki tatlı yarım saatte bitip tükendi.</i>	bit(ip) tüken-	“ruhsal olarak çöküntüye uğramak.” <i>Dertlerden bitti tükendi.</i>
yala(yıp) yut-	“iştahla yemek.” <i>“Yemeği yalayıp yuttular.”</i>	yala(yıp) yut-	“çok iyi öğrenmek.” <i>Çocuklar çarpım tablosunu yalayıp yuttu.</i>

Tablo: 1

Yukarıdaki tabloda yer alan örneklerden anlaşılacağı üzere biçim olarak aynı yapıda olan fiil dizilerinin anlam ölçütü temele alındığında SFY olabildiği ya da deyimleştiği görülmektedir.

Tüm bunlardan sonra Türkçede SFY'nin bağlantı unsuruyla ya da bağlantı unsuru olmadan kullanım sahasına çıkabildiği söylenebilir. Kimi zaman bu yapıların sözlükselleştiği ya da deyimleştiği görülmektedir. Bu durumlarda ise bağlantı unsurunun varlığı/yokluğu SFY bakımından önem arz etmemektedir. Keza SFY, gerçek anlam odaklı birden fazla hareketi tek bir olay olarak içerdiğinden gerçek anlam dışındaki metaforlu deyimlerin SFY arasında olması beklenemez.

3.3. “Seri Fiil Yapıları Tek Fiilde Çok Hareket, İki Den Fazla Fiilde Tek Hareket Anlatılabilir.”

SFY, genelde birden fazla fiilin tek bir olayı anlattığı kullanımlar olarak ele alınsa da kimi durumlarda tek bir fiilin birden fazla hareketi/olayı anlattığı durumları da kapsayabilmektedir. Foley ve Olson (1985: 22) fiil+fiil birleşiklerinin tek fiilden oluşarak SFY oluşturan yapılardan farkını anlatmaktadır. Bununla birlikte Durie (1997), Massam (2013) gibi araştırmacılar ise fiil+fiil birleşiklerini de SFY olarak değerlendirmektedir.

Türkçede SFY, tek fiil içerisinde ya da ikiden fazla fiilde görülebilmektedir. Bu türden fiiller şu şekildedir:

a. Tek Fiilde Çok Hareket

Türkçede birçok fiil, derin yapıda ve doğal yapısı gereği aslında birçok hareketi içerisinde barındırmaktadır. Örneğin, *ye-* fiilinde *çığne-* ve *yut-* gibi hareketler derin yapıda doğal olarak yer alabilir, ancak bu türden örnekler seri fiil yapısı içerisinde

değerlendirilmezler. Türkçede kimi fiiller kılınış özelliklerinden dolayı iki hareket içerirler. *Ön sınırı vurgulayan fiiller* [+ÖS] kendi içerisinde iki fiil ile tanımlanabilecek iç zamana ve gerçekleşme tarzına sahiptir (Karadoğan 2009). Bu iki hareket ise temelde iki olay (event) olarak tanımlanabilir. *otur-* fiili +ÖS için en tipik örnekler arasında yer almaktadır. Türkçede *otur-* fiili, *oturma anı* ve *oturma hâli* olmak üzere iki olaya sahiptir. Doğal olarak burada bir fiil serileşmesi söz konusudur. Keza *oturma anı* İngilizcede *to sit down*, *oturma hâli* ise *to sit* ile ifade edilmektedir. Örneğin, İngilizcede “We all sat down to dinner” (Hepimiz akşam yemeğine oturduk.) ifadesi doğrudurken “We all sat to dinner.” doğru değildir. Çünkü *oturma* eyleminin hareketi belirgin bir noktaya ve hareketin ilk anına atıf yapıyorsa *to sit down* fiili kullanılmalıdır. Bu da bu türden fiillerin farklı hareketleri ifade ettiğini gösterir. Buradan hareketle Türkçede [+ÖS]’leri SFY içerisinde değerlendirmek mümkündür. *Otur-*, *yat-*, *uyu-*, *yan-*, *uç-* gibi fiiller de kılınış özelliği nedeniyle SFY arasında ele alınabilir.

Türkçede kılınış özelliğinin dışında bazı fiillerde iki ayrı fiil ile ifade edilmesi mümkün olan hareketlerin tek fiil ile ifade edildiği ve bunun tek bir olayı işaretlediği görülür. Bu türden fiilleri de SFY arasında değerlendirmek mümkündür. Örneğin, *sızlan-* fiili [yakınmak/şikâyet etmek₁+anlatmak₂] şeklinde iki fiili kılınıştan bağımsız olarak içerir. Fakat *sızlan-* fiili bütüncül bir anlamla içerisindeki iki hareketi tek bir olay olarak gösterir.

Bu durumu örnekleyen bazı fiiller şu şekilde gösterilebilir:

- *apar-* = *al-* + *var-/git-*⁸ (götür-)
- *getir-* = *al-* + *gel-*
- *sufsa-* = *oku-* + *üfle-* (DLT)
- *tutun-* = *tut-* + *bırakma-*
- *yakın-* = *sızlan-* + *anlat-*
- *sürükle-* = *it-/çek-* + *götür-*

Tasvir fiillerinin bazılarını da dilbilgiselleşme sürecini tamamladıkları için tek fiil olarak kabul etmek mümkündür. Bu fiillerin de bazılarının içerisinde iki hareketin tek bir olayı işaretlediği görülebilir. Bu durum özellikle yeterlilik bildiren tasvir fiillerinde *bil-* fiilinin anlamını tam anlamıyla değiştirmemiş olmasıyla daha belirgin hâldedir. Yeterlilik dışındaki tasvir fiillerinde birleştiği oluşturan (*yaz-*, *dur-*, *ver-*) gibi fiiller genelde metaforlaştığından SFY oluşturmada daha az işlektir.

- *çalabil-* = *çal-* + *bil-*
- *okuyabil-* = *oku-* + *bil-*
- *yüzebil-* = *yüz-* + *bil-*

b. Çok Fiilde Tek Hareket

Fiil serileşmesi (verb serialization) olarak ifade edilen çok fiil ile tek hareket ifade edilen kullanımlar SFY’nin temelini teşkil etmektedir. Aikhenvald, fiil serileşmesinin temel işlevinin karmaşık olayları ifade edebilmek olduğunu belirtmektedir (2006: 22). *Şeffaflık* (transparency), bir dilbilgisel gösterenin, taşıdığı kodu eksiksiz bir şekilde alıcıya iletmesi

⁸ *Apar-* fiilinin içerisinde morfolojik olarak da *al-* ve *var-* fiilleri yer almaktadır. *apar-* fiilinde anlamsal bütünlükle birlikte yapısal bütünlük de sağlanmış ve ileri derecede sözlükselleşmiş bir yapı görülmektedir. Eşzamanlı olarak bakıldığında bu fiilin ayrı ayrı analiz edilebilme, ayrıştırılabilme özelliği de korunmaktadır.

ve dolayısıyla çözümlenebilir, tahmin edilebilir yapıda bulunmasıdır. Şeffaf yapılar anlamsal içerikleri belli, bir veya birden fazla biçimbirimden oluşmuş ve ilk duyuldukları anda dahi dil kullanıcıları tarafından kolayca çözümlenip yorumlanabilir niteliktedirler (Sarı 2015: 98). Çok fiilde tek hareket bildiren birliktelikler *şeffaf/geçirimli* bir niteliğe sahip olmakta ve bu nedenle ilk kez duyanlar tarafından anlamı rahatça anlaşılabilir.

Dilbilgisel olarak bir fiilin bir hareketi anlatması gerekmektedir. Genellikle Türkçede de bu durum bu şekildedir. Ancak zaman içerisinde dil içindeki kimi kullanım örnekleri birden fazla fiilin yan yana işaretleyicili ya da işaretleyicisiz şekilde gelmesiyle “tek bir olayı/hareketi” anlatması sağlanabilmektedir.

Türkçede çok fiilde tek hareket içeren SFY'nin kullanım alanı, Türkçe birleşik fiillerin kullanım alanıyla kısmen örtüşmektedir. Bir diğer deyişle birleşik fiillerin bir bölümünü SFY olarak kabul etmek mümkündür. Bilindiği üzere birleşik fiiller araştırmacılar tarafından farklı şekillerde ele alınmış konulardan biridir. Bu çalışmada birleşik fiillerin sınırları ve hangi çeşitlere sahip olduğuyla ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Korkmaz (2007: 791), Ergin (2002: 386), Timurtaş (2005: 159), Banguoğlu (2007: 294), Hacıeminoğlu (1992: 262) genel olarak yakın yaklaşımlarla bir isim ile bir yardımcı fiilin, iki farklı fiil şeklinin ya da bir isim ile bir asıl fiilin birleşmesinden oluşan yapıların birleşik fiil olduğunu ifade etmektedir. Ercilasun (1984: 48) “*İster iki tarafı da fiil olsun, ister bir tarafı isim bir tarafı fiil olsun her birleşik fiil bir tek kavramı karşılar. Hareket, oluş ifade eden bir kavramı karşılamak için basit ve türemiş fiillerden nasıl istifade ediyorsak birleşik fiillerden de aynı şekilde faydalanırız.*” diyerek “tek olay” kavramına vurgu yapmış ve SFY’yi de kapsayan bir tanımlamada bulunmuştur.

Birleşik fiiller konusuna farklı bir bakış açısıyla yaklaşan araştırmacılarından biri Zeynalov’dur. Zeynalov genel olarak söz birleşmelerinden bahsettikten sonra söz takımlarının sentaktik, birleşik sözlerin ise morfolojik kategori olduğunu söylemektedir. Söz takımlarının her iki tarafı takım terkinde kendi lügat manalarını tamamıyla muhafaza ettiğini söyleyen Zeynalov, birleşik sözlerde ise birleşmeyi meydana getiren tarafların önceki manalarını kaybederek yeni lügat unsurları meydana getirdiğini söylemektedir (1986: 456). Zeynalov, bu düşüncesinden hareketle birleşik fiillerin de birleşik söz söyleyişine göre adlandırılması gerektiğini belirtmektedir (1986: 458). Zeynalov, birleşik fiilleri çeşitli birleşmelerinden ayırmak için birkaç ana prensibe dayanmak gerektiğini belirterek, öncelikle birleşik fiillerden her kısmın ayrı ayrı müstakil anlamı olması gerektiğini ve her iki tarafın fiil olarak karışması ve tek bir mefhum oluşturması gerektiğini söylemektedir (1986: 460). Bu düşünceden hareketle Zeynalov, (Azeri) *söhbət etmək, kömək etmək*; (Türkmen) *harap etmək, çopançılık etmək*; (Kazak) *jerdem etmək, kızmet etmək*; (Uygur) *temin etmək, hörmət etmək* vb. fiilleri örnek vererek yardımcı fiillerin kendisinden önce gelen adlara yeni bir anlam katmadığını, yeni bir lügatî birim oluşturmadığını söylemektedir. Buna göre de bu tip birleşmeleri birleşik değil, terkinî fiiller şeklinde adlandırmanın maksada daha uygun olacağını belirtmektedir. Zeynalov aynı şekilde *ol-* yardımcı fiiliyle yapılan fiillerin de birleşik fiil meydana getirmediğini belirtmektedir (1986: 460-461). Zeynalov deyimlerle ilgili olarak bütün kelime birleşmelerinin birleşik kelime olmadığı gibi deyim birimleri-mecazî deyimlerin de birleşik kelime veya birleşik fiil sayılamayacağını söylemektedir (1986: 463). Zeynalov, çağdaş Türk dillerinde mevcut birleşik fiilleri dört grupta incelemektedir:

- i. Hareketin başlamasını, devam etmesini ve yönünü bildiren birleşik fiiller: *ötüp gitmek, geçip gitmek, oynayıp durmak* vb.

- ii.Hareketin sürekliliğini, aniliğini, devamlılığını bildiren birleşik fiiller: *gelifermek, yasadurmak, çıkagelmek vb.*
- iii.Hareketin sınırını, bitmesini bildiren birleşik fiiller: *silip süpürmek, bitip tükenmek, basıp kesmek, yalvarıp yakmak vb.*
- iv.Hareketin tekrarını ve genelleştirme anlayışını bildiren birleşik fiiller: *sararıp solmak, sarınıp sarmalamak vb.* (1986: 466-467).

Azerbaycan Türkçesinde her türlü söz birleşmelerini ele alan Seyidov, fiil birleşmelerini de değerlendirmiştir. Seyidov, fiil birleşmelerini Zeynalov gibi farklı bir açıdan ele alan araştırmacılardan birisidir. Seyidov tamlanan kısmı fiillerden ibaret olan birleşmelere “fiilî birleşmeler” demektedir. Seyidov *onları çağırmak, kemege (yardıma) çağırmak, bağırıp çağırmak, gözü sataşanda, diken izlerini görende* gibi örnekleri fiil birleşmelerine örnek göstermektedir. Seyidov, fiil birleşmelerinin çeşitli şekillerde olduğunu söyleyerek zamir ile fiilin, isim ile fiilin, iki fiilin, zarf ile fiilin birleşmesinden meydana geldiğini belirtmektedir. Seyidov, bu tür birleşmelerde isim, zamir, zarf gibi unsurlar iştirak etmiş olsalar da bu birleşmelerin hepsini fiil birleşmesi olarak kabul etmek gerektiğini söylemektedir. Seyidov bunlarla birlikte bütün söz birleşmelerinin özellikle de bütün fiilli birleşmelerin müstakil anlamlı sözlerden oluştuğu gibi isimlerle fiillerden ibaret fiilli birleşmelerin de müstakil sözlerden meydana geldiğini söylemektedir. Bu durumda *muallim olmak, yahşi olmak, çok olmak, tez olmak, yazabilmek, okuyabilmek, gidebilmek, danışabilmek* vs. gibi biçimleri fiilli birleşme olarak kabul etmeyen Seyidov, bunların esas sözlerinin tam müstakil leksik anlama sahip olmayan sözlerden yardımcı fiillerden ibaret olduğunu belirtmektedir. Seyidov bunların iki sözden ibaret olsalar da sözlerin ayrı ayrı mefhumlar, anlayışlar arasındaki alakaları ifade edemediğini, böyle bir anlam alakasına malik olmanın ise söz birleşmeleri için çok önemli bir durum olduğunu belirtmektedir (1966: 184-185).

Seyidov fiildeki hareketle onun tamlayıcıları arasındaki ilişkileri sekiz grupta toplamaktadır:

- i.Hareketle onun öznesi arasındaki ilişki: *bülbül öttüğünde, bahar geçerken, öğrenci öğrenirken, sen okuduğunda.*
- ii.Hareketle onun nesnesi arasındaki ilişki: *kitabı almak, mektubu göndermek, sinemaya bakmak.*
- iii.Hareketle onun zamanı arasındaki ilişki: *sabah uyanmak, gündüz çalışmak, akşam yatmak, tez gelmek, geç gitmek.*
- iv.Hareketle onun mekânı arasındaki ilişki: *şehirden çıkmak, şehire gelmek, evde oturmak, yaylaya gitmek.*
- v.Hareketle onun tarzı arasındaki ilişki: *hızlı hızlı yürümek, iyi okumak, süratle gitmek, birden geçmek.*
- vi. Hareketle onun niceliği arasındaki ilişki: *çok danışmak, az çalışmak, hayli yemek, yüz yıl yaşamak.*
- vii.Hareketle onun sebebi arasındaki ilişki: *sevinçten gülmek, korkudan durmamak, mutluluktan ağlamak.*
- viii.Hareketle onun amacı arasındaki ilişki: *okumaya gitmek, yaşamak için yemek, savaşmak için silahlanmak.* (1966: 187).

Birleşik fiil konusundaki bu farklı görüşlerden sonra SFY'nin birleşik fiillerin hangi bölümünü kapsadığını ya da SFY'nin hangilerinin birleşik fiiller içerisinde ele alınabileceğini söylemek güçtür. Yalnız bazı SFY'nin birleşik fiiller bahsinin bir bölümünü oluşturduğu bir bölümünün ise bu bahsin dışında kaldığı söylenebilir. Bu bakımdan SFY'nin hem söz dizimsen hem anlamsal hem de biçimsel bir kategori olduğunu söylemek de mümkündür.

Söz dizimsel yapıda birden fazla fiilin yan yana gelerek tek bir olaya vurgu yaptığı SFY kullanımlarının Türkçede oldukça sık bulunduğu söylenebilir. Bu tür kullanımlarda çok fiil farklı biçimlerde ancak aynı işlevsel özellikte yan yana gelerek tek bir olayı anlatmaktadır. Bu tür SFY'ye şu şekilde örnekler vermek mümkündür:

bit tüken- “Üzgünüm, tüm yiyecekler *bitip tükendi*.”

çek git- “Şuradan bir *çek git!* / b. Kızgın genç *çekip gitti/çeki gitti/çekmiş gitmiş* vb.”

dur düşün- “Anlamak istiyorsan *dur düşün*. b. Sevgili dostum, bir saniye *durup düşün* istersen.”

düşün(üp) dur-⁹ “Sonra *düşün(üp) dur* neden işimden oldum diye.”

fırlat at- “Elindeki taşları denize doğru *fırlattı attı*.”

geç git- “Başından bir sürü olaylar *geçip gitti / geçti gitti / geçmiş gitmiş* vb.”

öl git- “Karısı anlaşılmayan bir illetle sararıp soldu, birkaç ay içinde *öldü gitti*.”

tut at- “Evdeki eski kitapları *tutup atmış!*”

SFY, kimi kullanım alanlarında olumsuz çekimde olabilmektedir. Birden fazla fiilin tek hareket ifade ettiği olumsuz yapıların kalıplaştığı, olumlu biçimlerinin daha az kullanıldığı görülür.

yapma etme- “Bana kızıp hep “*Yapma, etme*.” diyorlar. Beni sevseler beni sürekli ikaz edip bana karışmazlar.”

Yukarıdaki olumsuz örneğe bakıldığında her iki fiilin tek bir olayı ifade ettiği ve SFY oluşturduğu görülmektedir.

3.4. “Seri Fiil Yapıları Simetrik ve Asimetrik Türlerine Sahiptir.”

Seri fiiller ile ilgili yapılan çalışmalarda simetrik ve asimetrik terimi Aikhenvald (2006) tarafından yerleştirilmiştir. Ayrıca araştırmacı yine bu bağlamda “majör” (temel) ve “minör” (yan/yardımcı) terimlerini kullanmaktadır. Yan fiiller (minor verbs) ile SFY'de bulunan söz dizimsel konuma atıfta bulunulurken, temel fiiller (major verbs) ile bu yapı içerisindeki diğer konuma atıfta bulunmaktadır (Lovestrand 2017: 66). Benzer şekilde Sebba (1987: 40) da çalışmasında *fixed* (sabit) ve *free* (serbest) terimlerini kullanmaktadır. İster tek kelimedenden oluşsun (tek fiilde çok hareket) isterse çoklu kelime yapısıyla oluşsun (çok fiilde tek hareket) her SFY, kendi içerisinde barındırdığı hareketlerde baskınlık ya da eşitlik içermektedir. Bir başka deyişle anlam bakımından SFY, en az iki hareket belirten fiil içerdiği için bu fiillerden biri bazen daha ön planda olurken bazen de SFY'yi oluşturan her öge aynı seviyede olmaktadır. Aynı seviyede olan SFY *simetrik*, farklı seviyede olan SFY ise *asimetrik* olarak ele alınmaktadır.

⁹ Türkçede *dur-* fiiliyle yapılan bu tür yapılar, süreklilik bildiren tasvir fiilleri arasında da yer almaktadır.

3.4.1. Simetrik Seri Fiil Yapıları

- i.Kapı çarpınca **ürktüm.** → “bir şeyden korkup sıçramak.” (TDK GTS) *ürk-* = *kork-* + *sıçra-*
- ii.Başım ağrırken güzelce **ovdum.** → *ov-* = *dokun-* + *el gezdir-*
- iii.Bakkal parayı alınca **evirdi çevirdi** kasaya koydu.

Yukarıdaki ilk örnekte *ürk-* fiilinde belirtilen hareketin gerçekleşmesi için *kork-* ve *sıçra-* fiilindeki hareketin gerçekleşmesi gerekmektedir. Ancak her ikisi bütüncül bakışta tek olaya işaret eder. Aynı şekilde ikinci örnekte *ov-* fiili *dokun-* ve *el gezdir-* fiillerindeki hareketi gerektirmektedir. Ancak *ov-* fiilinin anlamının ortaya çıkması her ikisinin eşit katkısına bağlıdır. “evir- çevir-” ifadesi yakın anlamlı iki fiili içermektedir ve keza bu iki fiil ikilemeler içerisinde kullanılabilir. Ancak bağlamda *evir-* ve *çevir-* tek bir olaya işaret ederek eşit katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla bu üç örnekte yer alan fiillerin *simetrik seri fiil yapısında* oldukları görülebilir.

3.4.2. Asimetrik Seri Fiil Yapıları

- i.Genç, patronuna **yakınıyordu.** → *yakın-* = *şikâyet et-* + *anlat-*
- ii.İhtiyar, bir gün içinde **ölüp gitti.**

Yukarıdaki ilk örnekte *yakın-* fiilinde *şikâyet et-* fiilinin anlamı, *anlat-* fiilinin anlamından daha baskındır. Doğal olarak bu fiil serileşmesinde anlamsal yapı [*şikâyet et-* > *anlat-*] şeklinde olduğundan *asimetrik seri fiil yapısı* görülmektedir. Aynı şekilde ikinci örnekte de *öl-* fiili *git-* fiilinden derin yapıda baskın hâldedir. Dolayısıyla bu örnekte de bir *asimetrik seri fiil yapısı* kullanılmaktadır.

Tüm bunlardan hareketle Türkçede SFY'nin tek kelime (one word) ya da çoklu fiil (multi verbs) biçiminde karşılıklarında simetrik ya da asimetrik yapılar görülebilmektedir.

3.5. “Seri Fiil Yapıları Tek Yan Cümlecik İçerir. (Monoclausality)”

SFY, yüzey ya da derin yapılarında tek yan cümle içerirler ve bileşenlerine sözdizimsel bağımlılık belirtileri göstermezler (Foley 1991: 320-321). Bu yapılar genelde tek zaman ve görünüş sergilerler. Keza SFY genellikle yinelenen rollere izin vermez. Bunlar iki farklı eyleyene, iki doğrudan nesneye veya iki enstrümana sahip değildir (Durie 1997: 340-341).

Geleneksel dilbilgisi çalışmalarında biçimsel bakış açısı dolayısıyla bazı seri fiil yapıları bulunan cümleler iki ayrı cümle gibi ele alınmaktadır.

- i.Bana marketten ekmek **al gel.**
- ii.Bana marketten ekmek **aldı geldi.**
- iii.Bana marketten ekmek **almış gelmiş.**
- iv.Bana marketten ekmek **alacak gelecek.**
- v.Bana marketten ekmek **al da gel.**
- vi.Bana marketten ekmek **alıp gel.**

Bu örneklere bakıldığında *vi.* numaralı cümle hariç diğerleri dilbilgisi çalışmalarında ortak unsurları paylaşan iki ayrı yüklem olarak ele alırken *vi.* numaralı cümlede ise yalnızca *gel-* fiili yüklem olarak kabul edilmekte ve cümledeki diğer unsurlar bu yüklem anlam bakımından tamlayıcısı olarak ele alınmaktadır. *vi.* numaralı cümlede yer alan örnek

(alıp gel) biçimsel olarak yüzey yapıda diğer cümlelerden farklı olsa da anlam odaklı bakıldığında derin yapıda diğer cümlelerden farklı değildir. Bir başka deyişle diğer cümleler *vi* numaralı cümle ile benzer işlevdedir. Ancak işlevsel bir bakış açısına ek olarak anlamsal/söz dizimsel ve biçimsel bir kategori olan seri fiil yapıları bakımından ele alındığında iki ayrı cümle gibi düşünülen bu yapıların temelde bir olayı bütüncül olarak yansıttığı ve aslında birbirine bağlı olduğu görülmektedir.

Bunlardan hareketle Türkçede kullanılan bazı yapıların söyleyen ve dinleyen bakımından ele alınarak derin yapıda düşünüldüğünde edimsel açıdan tek bir olayı gösterdiği söylenebilir. Yukarıda gösterildiği gibi biçimsel olarak her ne kadar iki yüklem içerdikleri için iki ayrı cümle olarak ele alınabilecek olsa da anlam odaklı değerlendirildiğinde “tek olayı” işaretleyen yapıların SFY arasında değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu durumu örnekleyen birkaç örnek aşağıda gösterilmektedir:

- Çocuklar bahçede *koşup oynuyordu*.
- Gençler kendi aralarında *güldü eğlendi*.
- Öğrenciler *çaldılar oynadılar*.
- Adamın söylediklerine *gülüp geçtik*.
- Saatlerce *yemiş içmişler*.

3.6. “Seri Fiil Yapıları Bitişik ya da Ayrı Konumda Olabilir.”

İki ayrı kelimedenden oluşan SFY, yan yana bulunarak bitişik bir form oluşturabildikleri gibi araya başka unsurlar alıp söz dizimsel olarak ayrı da bulunabilirler. SFY öğelerinin söz dizimsel olarak ayrı olması yine de onların bütüncül olarak tek bir olayı işaretlemelerine engel teşkil etmezler (Aikhenvald 2018: 143-144).

i. Çok yorgun görünüyorsun. Bence **yat uyu**.

ii. Çok yorgun görünüyorsun. Bence **yat da uyu**.

Yukarıdaki *i* numaralı örnekte tek bir olaya atıf yapan SFY, söz dizimsel olarak yan yana gelmiş ve bitişik bir yapıdadır. *ii* numaralı örnekte ise yine atıf yapılan olay tektir ve SFY oluşturan öğeler arasında bir bağlaç almıştır. Yapısal olarak farklı olan bu cümlelerin anlamsal ve işlevsel olarak aynı olması SFY'nin araya unsur alabildiğinin bir göstergesidir. Ancak araya giren bu unsurlar bağlaç haricinde bir yapı olduğunda fiil serileşmesinin bozulduğu ve anlamdaki tek olaya olan vurgunun azaldığı görülmektedir.

- Hadi **çık gel** bir şeyler yiyelim
- *Hadi **çık** bir şeyler yiyelim **gel**.

Buna ek olarak her yapının araya unsur alamayacağı da görülmektedir.

- Elindeki taşları **fırlat at**.
- Elindeki taşları **fırlatıp at**.
- *Elindeki taşları **fırlat da at**.

Yukarıdaki örnekte *fırlat at-* yapısı anlık ve hızlı gerçekleşen bir olayı işaretlediğinden araya bağlaç dâhil olmak üzere başka bir yapı alamamaktadır. Buradan SFY'yi oluşturan unsurların gerçekleşme bakımından tarzlarının yapısal özelliklerine de etki ettiği anlaşılmaktadır.

3.7. Türkçede Artzamanlı ve Eşzamanlı Seri Fiil Yapısı Örnekleri

Türkçenin en eski dönemlerinden bugüne değin SFY bulunduğu görülmektedir. Aşağıda artzamanlı ve eşzamanlı olarak çeşitli dönem ve metinlerden tespit edilmiş birtakım örnekler gösterilmektedir.

Tek Fiilli Örnekler

- KökT. ögür- “sevinmek” = [düşün- + mutlu ol-] (BK D2)
- HrzT. art- “(sırtına) yüklemek.” = [kaldır- + koy-] (ME 54 8)
- ÇağT. ökün-/ökür- “bağıra bağıra ağlamak” = [bağır- + ağla-] (ML)
- TS. pusulan- “sinip saklanmak” = [sin- + saklan-]
- AzT. adda- “sıçrayarak üzerinden geçmek” = [sıçra- + geç-] (ATS)
- AzT. al- “el ile tutup götürmek” = [tut- + götür-] (ATS)
- AzT., TT ve KzT. apar- “alıp götürmek” = [al- + var-/git- (götür-)] (TDK GTS) (ATS)
- AzT. aşır- “yüklemek, bir şeyi kaldırıp hayvanın sırtına koymak” = [kaldır- + koy-] (ATS)
- AzT. çal- “eşarp, tülbent vs. başına örtüp başının arkasından bağlamak.” [ört- + bağla-] (ATS)
- KırT. çirke- “bağlayarak ardından çekip götürmek.” [bağla- + çek- + götür-] (MAN)
- KırT. cetele- “kolundan veya elinden tutup götürmek.” [tut- + götür-] (MAN)
- KzT. äkel- “alıp gelmek” [al- + gel-] (TKS)
- KzT. mısıldla- “küçümseyerek gülmek” [küçümse- + gül-] (TKS)
- TT. aktar- “iletmek, bildirmek” = [dinle- + anlat-] (TDK GTS)
- TT. sürü- “Bir şeyi yerden kaldırmaksızın çekerek, iterek götürmek, sürüklemek” = [it-/çek- + götür-] (TDK GTS)
- TT. tanı- “Daha önce görülen, bilinen bir kimse veya şeyle karşılaşıldığında bunun kim veya ne olduğunu hatırlamak” [gör- + bil-] (TDK GTS)
- TT. tutun- “Tutup bırakmamak, dayanmak, sarılmak veya asılmak” = [tut- + bırakma-] (TDK GTS)
- TT. yakın- “Sızlanmak, sızlanarak anlatmak, şikâyet etmek” = [sızlan- + anlat-/şikâyet et-] (TDK GTS)

Çok Fiilli Örnekler

- KökT. “... begli bodunlug yonaşurtukin üçün türük bodun illedük ilin içginu idmiş.” [elden çıkar-] [..beylerle halkı karşılıklı kıskırttığı için Türk halkı kurduğu devletini elden çıkarıvermiş.” (KT D6).
- KökT. “eçümüz apamız tutmuş yir sub idisiz bolmazun tiyin az bodunug itip yaratıp...” [düzenle-/örgütüle-] (Atalarımızın dedelerimizin zaptettiği yurt sahihsiz olmasın diye az halkını düzene sokup örgütleyerek...)
- KökT. “kara bodun kağanım kelti tip ögürüp sebinti” [sevin-] (Avam halkı ise hakanım geldi diye kıvanıp sevindi.)

- EUyT. “ıyar basar” “ıy-: basmak, ezmek” [ez-] (TTVI 254)
- EUyT. “ol üdün yine kentü sürüg koyanug *alkur yok kılır.*” [öldür-, yok et-] (O zaman kendi koyun sürüsünü öldürür.” (M I 88)
- AzT. “Gənclər *dədilər güdülər.*” [eğlen-] (Gençler gülüp eğlendiler).
- KırT. “Asel bizden közün *ala kaç* samoordu aldı da sırtka ketti.” [kaçır-] (Asel bizden gözlerini kaçırarak semaveri alıp dışarıya gitti.)
- KzT. “Lyazzat üyde *jatıp uyuqtadı/jattı uyuqtadı.*” [uyu-] (Lyazzat evde yattı uyudu.)
- KzT. “Osınşa köp jemis-jiydek, kökönis, azıq-tülik türlerin körgegen ol *tanırgay qaradı.*” [şaşır-] (O kadar çok meyve, yeşillik ve yiyecekleri görünce şaşırıldı.)
- TT. “Yere düşenleri ezip çiğnedi.” [ez-]
- TT. “Yemeklik tüm malzemeyi karıp karıştırdı.” [karıştır-]

Sonuç

Dilin evrendeki varlıkları ve bu varlıkların birbirleriyle her türlü ilişkisini ifade etme görevi, dilbilgisi öğelerine birden fazla işlevin yüklenmesine neden olmaktadır. Bu nedenle isimler, fiiller ve edatlar hem birbirleriyle hem de kendi içlerinde ses, biçim, söz dizimi ve anlam bakımından çeşitli ilişkiler kurarak dilin ifade kabiliyetini genişletmiştir. Seri fiil yapıları da dilin ifade kabiliyetini genişleten biçim, söz dizimi ve anlam alanının kesişim noktasında bulunan bir dil kullanım türü olarak dikkat çekmektedir.

Seri fiil yapıları, birden fazla fiilin yan yana gelerek ya da tek bir fiilin birden fazla hareketi içererek bütüncül bir bakışla tek bir olayı işaretlediği fiilli yapılar için kullanılmaktadır. Seri fiillerle ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında görüşlerin birtakım farklılık gösterse de genelde bir düşünce uyumunun sağlanmış olduğunu söylemek mümkündür. Yapılan ilk çalışmalar fiil serileşmesinin Afrika dillerinde var olduğunu söylese de zamanla yapılan diğer çalışmalar dünya dillerinin birçoğunda seri fiil yapılarının olduğunu göstermiştir. Türkçe de seri fiil yapılarının olduğu dillerden biridir. Türkçeye artzamanlı ve eşzamanlı bakıldığında seri fiil yapılarının kullanıldığı görülmektedir. Tek fiilden çok hareket ve çok fiilden tek hareket ifade eden fiiller, Türkçenin tarihi dönemlerinden çağdaş lehçelerine kadar kullanılarak Türkçenin ifade kabiliyetine esneklik kazandırmaktadır.

SFY, Türkçede kendine has birtakım özellikler içermektedir. Tek bir olayı açıklayan birden fazla fiilin farklı morfolojik yapılar içerisinde kullanılması bunlardan biridir. Türkçe fiil serileşmesinde başta zarf-fiil ekleri olmak üzere *-DX*, *-AcAK*, *-mXş*, *zaman eki+şahıs eki* gibi birtakım işaretleyicilerin bağlantı unsuru olarak kullanılabilirdiği görülmektedir. Bununla birlikte bazı durumlarda *sıfır biçimbirimlerin* de fiil serileşmesi içerisinde yer alabildiği bilinmektedir. Bu husus Türkçe SFY'nin diğer bazı dillerden ayrılan yönünü teşkil etmektedir.

Çoklu fiilden oluşan SFY, Türkçe üzerine yazılmış geleneksel dilbilgisi çalışmalarında eğer sıfır biçimbirim ile işaretleniyorsa iki ayrı yüklem olarak ele alındığından iki ayrı cümle olarak değerlendirilmektedir. Ancak işlevsel bakışla değerlendirildiğinde bu türden yapıların “tek olayı” işaretlediği, dolayısıyla tek yargı bildirdiği ve SFY içerisinde değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bununla birlikte Türkçe SFY'nin simetrik ya da asimetrik yapılara sahip olabildiği anlamdaki baskınlıktan hareketle görülmektedir.

Türkçedeki bazı SFY'nin sözlükselleşme ya da deyimleşme eğilimi gösterdiği, sözlükselleşenlerin (*yapboz, çekyat, oldu-bitti, vurdu-kırdı*) isim olarak kullanıldığında, deyimleşenlerin bazılarının da metaforlu olarak kullanıldığında SFY arasında değerlendirilemeyeceği düşünülmektedir. Bununla birlikte bazı SFY'nin olumsuz yapıda olabileceği de örneklerde görülmektedir. İlâveten Türkçe çoklu fiilden oluşan SFY'de kimi zaman yapının öğeleri arasına başka yapıların söz dizimsel olarak girebildiği, ancak yapının bütünlüğünü işlevsel olarak etkilemediği anlaşılmaktadır.

Tüm bunlardan sonra SFY'nin anlamsal/biçimsel bir kategori olduğu için tekli fiillerle de derin anlamdan hareketle kullanım sahasına çıkabildiği; anlamsal/söz dizimsel bir kategori olduğu için de birleşik fiillerle kısmen örtüşen yanlarıyla birlikte kullanım sahasına çıkabildiği söylenebilir. Birleşik fiillerin bir kısmının SFY içerisinde değerlendirilebileceği de burada söylenebilir. SFY, hangi biçimde olursa olsun Türkçenin evrende gerçekleşen hareketleri etkili bir şekilde ifade edebilme kabiliyetine önemli derecede esneklik kazandırmaktadır.

Kısaltmalar

[+ÖS] Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller; **ATS** Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü; **AzT.** Azerbaycan Türkçesi; **BK D** Bilge Kağan Doğu Yüzü; **ÇağT.** Çağatay Türkçesi; **DLTD** Dîvânü Lugâti't-Türk; **EUYT.** Eski Uygur Türkçesi; **FŞ** Şakacı, Figen- Bitirgen; **HrzT.** Harezmi Türkçesi; **KırT.** Kırgız Türkçesi; **KökT.** Köktürkçe; **KT D** Költigin Doğu Yüzü; **KzT.** Kazak Türkçesi; **M** Manichaena; **MAN** Manas Üniversitesi Kırgızca-Türkçe Sözlük; **ME** Mukaddimetü'l-Edeb; **ML** Muhakemetü'l-Lugateyn; **SFY** Seri Fiil Yapıları; **TDK GTS** Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük; **TKS** Türkçe-Kazakça Sözlük; **TS** Tarama Sözlüğü; **TTVI** Turfantexte; **TT** Türkiye Türkçesi

KAYNAKÇA

- AIKHENVALD, Alexandra Y. (2006). "Serial Verb Constructions in Typological Perspective". *Serial Verb Constructions: A Crosslinguistic Typology*. (ed. A. Aikhenvald - R. Dixon). Oxford: Oxford University Press: 1-68.
- AIKHENVALD, Alexandra Y. (2018). *Serial Verbs*. Oxford: Oxford University Press.
- AKSAN, Yeşim – Mustafa AKSAN (2005). "Birleşik Eylemler, Sıralı Eylemler ve Görünüş". *Proceedings of the XIXth National Linguistics Conference*. (ed. M. Sarı - H. Nas). Şanlıurfa: Elif Printing House: 398-413.
- ALTAYLI, Seyfettin (1994). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I-II*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- ATALAY, Besim (2013). *Divanü Lûgat-it Türk I-II-III-IV*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- AYDEMİR, İbrahim Ahmet (2010). *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- BAKER, Brett – Mark HARVEY (2010). "Complex predicate formation". *Complex Predicates: Cross-linguistic Perspectives on Event Structure*. (ed. M. Amberber - B. Baker - M. Harvey). Cambridge: Cambridge University Press: 13-47.
- BALMER, W. T. - F. C. F. GRANT (1929). *A Grammar of the Fante-Akan Language*. London: Atlantis Press.
- BANGUOĞLU, Tahsin (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BARUTÇU ÖZÖNDER, Sema (1996). *Alî Şîr Nevâyî, Muhakemetü'l-Lugateyn*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- BENDIX, Edward H. (1972). *Serial verbs in the Caribbean and West Africa: Their semantic analysis in Papiamentu*. Manuscript. Hunter College of the City University of New York.
- BISANG, Walter (2009). "Serial Verb Constructions". *Language and Linguistics Compass*. III/3: 792-814.
- BRADSHAW, J. (1993). "Subject Relationships within Serial Verb Constructions in Numbami and Jabêm". *Oceanic Linguistics* 32: 133-162.
- CARLSON, Robert (1994). *A Grammar of Supyire*, 14. Walter de Gruyter.
- CHRISTALLER, Johann Gottlieb (1875). *A Grammar of the Asante and Fante Language Called Tshi[Chwee, Twi] Based on the Akuapem Dialect with Reference to the Other (Akan and Fante) Dialects*. Basel: Basel Evangelical Mission Society.
- COMRIE, Bernard (1995). "Serial Verbs in Haruai (Papua New Guinea) and Their Theoretical Implications". *Langues et Langage: Problèmes et Raisonnement en Linguistique, Mélanges Offerts à Antoine Culioli*. (ed. J. Bouscaren - J. Franckel - S. Robert). Paris: University Presses of France: 25-37.
- CSATÓ, Eva A. (2001). "Turkic Double Verbs in Typological Perspective". *Aktionsart and Aspectotemporality in Non-European Languages*. (hzl. K. H. Ebert - F. Zuniga). Zürich: ASAS-Verlag: 175-187.
- DEMPWOLFF, Otto (1939). *Grammatik der Jabem-Sprache auf Neuguinea*. Hamburg: Friederichsen de Gruyter.
- DIXON, Robert M. W. (2006). "Serial Verb Constructions: Conspectus and Coda". *Serial Verb Constructions A Cross-linguistic Typology*. (ed. A. Y. Aikhenvald - R. M. W. Dixon). Oxford: Oxford University Press: 338-350.
- DİZDAROĞLU, Hikmet (1963). *Türkçede Fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DURIE, Mark (1997). "Grammatical Structures in Verb Serialization".. *Complex Predicates*. (ed. Alex Alsina - Joan Bresnan - Peter Sells). Stanford: CSLI Publications: 289-354.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (1984). *Kutadgu Bilig Grameri: Fiil*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- ERGİN, Muharrem (2002). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- FOLEY, William A. - Mike OLSON (1985). "Clausehood and Verb Serialization". *Grammar Inside and Outside the Clause*. (ed. Johanna Nichols - Anthony C. Woodbury). Cambridge: Cambridge University Press: 17-60.
- FOLEY, William A. (1991). *The Yimas Language of New Guinea*. Stanford: Stanford University Press.
- FOLEY, William A. (2010). "Events and Serial Verb Constructions". *Complex Predicates: Cross-linguistic Perspectives on Event Structure*. (ed. M. Amberber - B. Baker - M. Harvey). Cambridge: Cambridge University Press: 79-109.
- GÍVÓN, Talmy (1991a). "Serial Verbs and The Mental Reality of "Event": Grammatical vs. Cognitive Packaging". *Approaches to Grammaticalization*. (ed. Elizabeth Closs Traugott - Bernd Heine). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing: 81-128.

- GIVÓN, Talmy (1991b). "Some Substantive Issues Concerning Verb Serialization: Grammatical vs. Cognitive Packaging". *Serial Verbs: Grammatical, Comparative and Cognitive Approaches*. (ed. Claire Lefebvre). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing: 137-184.
- GÖKÇE, Faruk (2007). *Oğuz Türkçesinde Fiil Birleşmeleri Tarihsel Karşılaştırmalı Bir İnceleme Denemesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız (2014). "Halaç Türkçesinde -mXş Ekinin Zarf-Fiil Eki Olarak Kullanılmasına Dair". *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildiri Kitabı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- GRASHCHENKOV, Pavel – Vita MARKMAN (2011). "Serial Verb Ditransitives in Turkic," *Proceedings of Working on Altaic Formal Linguistics 7*. (ed. Andrew Simpson). MIT Working Papers in Linguistics.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1992). *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- HASPELMATH, Martin (2016). "The Serial Verb Construction: Comparative Concept and Cross-Linguistic Generalizations". *Language and Linguistics*. XVII/3: 291-319.
- HİRİK, Erkan (2019). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin Grameri: Fiil*. Kayseri: Kimlik Yayınları.
- HYMAN, Larry M. (1971). "Consecutivization in Fe²fe³". *Journal of African Languages*. X/2: 29-43.
- JOHANSON, Lars (1971). *Aspekt im Türkischen, Vorstudien zu einer Beschreibung des Türkeitürkischen Aspektsystems*. Uppsala: Studia Turcica Upsaliensia.
- KARADOĞAN, Ahmet (2009). *Türkiye Türkçesinde Kılınış*. Ankara: Divan Kitap.
- KARAHAN, Leylâ (1992). "Görülen Geçmiş Zaman Eki -DI/-Dİ'nin Tarz ve Bağlama Fonksiyonuna Dair". *Türk Kültürü Araştırmaları. Prof. Dr. Muharrem Ergin'e Armağan*: 335-341.
- Kırgızca-Türkçe Sözlük (Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesinin Sözlüğü)*. Erişim Tarihi: 07.01.2019. <http://sozduk.manas.edu.kg/>
- KORKMAZ, Zeynep (2007). *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- LEVIN, Beth (1993). *English Verb Classes and Alternations a Preliminary Investigation*. Chicago/ London: The University of Chicago Press.
- LI, C. – S. A. THOMPSON (1981). *Mandarin Chinese: A Functional Reference Grammar*. Berkeley: University of California Press.
- LOVESTRAND, Joseph (2017). An Overview of The Literature on Serial Verb Constructions. Erişim Tarihi: 10.12.2018.
https://www.academia.edu/31061255/DRAFT_An_overview_of_the_literature_on_serial_verb_constructions_Jan_24_2017_
- LOVESTRAND, Joseph (2018). *Serial Verb Constructions in Barayin: Typology, Description and Lexical-Functional Grammar*. Oxford: Oxford University. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

- MASSAM, Diane (2013). "Nuclear Complex Predicates in Niuean". *Lingua*. 135: 56-80.
- NOONAN, Michael (1985). "Complementation". *Language Typology and Syntactic Description. Complex Constructions*. (ed. T. Shopen). Cambridge: Cambridge University Press: 2: 42-140.
- NOONAN, Michael (1992). *A Grammar of Lango*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- PROGOVAC, Ljiljana (2015). *Evolutionary Syntax*. Oxford: Oxford University Press.
- RIIS, Hans Nicolaus (1853). *Elemente des Akwapim-Dialects der Odschi-Sprache, Enthaltend Grammatische Grundzüge und Wörtersammlung nebst Sammlung von Sprüchwörtern der Eingeborenen*. Basel: Bahnmaier.
- SARI, İsa (2015). *Türkçede Ekleme Dışı Sözcük Yapımı ve Sözlükselleşme*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- SCHUCHARDT, Hugo (1914). *Die Sprache der Saramakkaneger in Surinam*. Amsterdam: Johannes Müller.
- SEBBA, Mark (1987). *The Syntax of Serial Verbs: An Investigation into Serialisation in Sranan and Other Languages*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- SEYİDOV, Yusuf (1966). *Azerbaycan Edebi Dilinde Söz Birleşmeleri*. Bakü: Maarif Neşriyatı.
- STEWART, John (1963). "Some Restrictions on Objects in Twi". *Journal of African Languages*, II/2: 145-149.
- ŞAKACI, Figen (2016). *Bitirgen*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ŞİRİN USER, Hatice (2009). *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*. Konya: Kömen Yayınları.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (2005). *Eski Türkiye Türkçesi*. Ankara: Akçağ Kitabevi.
- Türkçe Sözlük* (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçe-Kazakça Sözlük* (2007). (ed. Kenan Koç). Almatı.
- UĞURLU, Mustafa (2003). "Türkiye Türkçesinde 'Bakış' (Aspektotempora)". *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. 5: 124-133.
- WARD, Ida C. (1952). *An Introduction to the Yoruba Language*. Cambridge: W. Heffer & Sons Ltd.
- WESTERMANN, Dietrich (1907). *Grammatik der Ewe-Sprache*. Berlin: Dietrich Reimer.
- WESTERMANN, Dietrich (1930). *A Study of the Ewe Language*. London: Oxford University Press.
- YILDIZ, Hüseyin (2017). "Türk Dilinde Fiillerin Semantik Sınıflandırılması Problemi", *Littera Turca, Journal of Turkish Language and Literature*. III/1: 337-362.
- YÜCE, Nuri (1993). *Mukaddimetü'l-Edeb, Zamahşari*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ZEYNALOV, Ferhad R. (1986). "Türk Dillerinde Birleşik Eylem Meselesi". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 1980-1986. XXIV-XXV: 455-468.
- ZIMMERMANN, Johann (1858). *A Grammatical Sketch of the Akra- or Gã-Language, with Some Specimens of It from the Mouth of the Natives and a Vocabulary of the Same, with an Appendix on the Adanme Dialect*. 1. Stuttgart: J.F. Steinkopf for the Basel Missionary Society.

